

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

תיק 1379376/2

בבית הדין הרבני האזורי באר שבע

לפני כבוד הדיין:

הרב אברהם צבי גאופטמן

המבקשת: פלונית

המבקש: פלוני

הנדון: סידור גט לחומרא לזוג שנישאו בנישואין קראיים

נימוקים

בדיון בפני ביום י"ד באב תשפ"ב (11.08.2022) הוריתי לערוך לצדדים גט לחומרא, שניתן באותו יום. להלן נימוקים להחלטתי זו.

בירור העובדות

הופיעו בבית ד' איש ואשה והפצירו לסדר עבורם גט כדמו"י. הזוג מתגורר בישוב שיש בו קהילה קראית. הוריהם עלו ממצרים כחלק מהקהילה הקראית, ובני הזוג עצמם נישאו ע"י איש דת קראי, עפ"י מנהגי הקראים. הם הציגו בפני ביה"ד כתובה קראית, אשר בתחתיתה חתומים עדים רבים. לטענתם טקס הנישואין כלל נתינת טבעת בפני עדים, הם לא זוכרים מי שימשו כעדים, אך מסתבר שהיו בני משפחה. לשאלת ביה"ד מפני מה לא פנו להתגרש בבית דין קראי, השיבו כי שמעו שרק גירושין דרך ביה"ד מוכרים במשרד הפנים. עוד סיפרו כי במקום מגוריהם יש בית כנסת "קראי" ויש בית כנסת "רבני". את בית הכנסת הקראי פוקדים בעיקר זקני הקהילה, ואילו הם מגיעים לבית הכנסת הרבני, שם עלה בנם לתורה בהגיעו למצוות. הבעל טען שאף במקום עבודתו פוקד לעיתים את בית הכנסת הרגיל. לשאלת ביה"ד אם ירצו בעתיד להינשא דווקא לקראי, ענו: ממש לא.

השאלה העומדת בפנינו היא האם להיעתר לבקשתם לסדר להם גט לאחר שנישאו בחתונה קראית, או שמאחר שאין כל תוקף לקידושין שנעשו באמצעות העדה הקראית, אין כל מקום לסדר להם גט.

בירור הדין

השאלה שבפנינו נוגעת בין השאר לשאלת ייחוסם של הקראים, שאלה שדנו בה הפוסקים והדעות חלוקות לגביה מן הקצה אל הקצה, ולא באנו להכניס ראשנו בין ההרים הרמים, מה גם שהדבר אינו הכרחי לבירור השאלה המסוימת הניצבת בפנינו כעת. עם זאת, כדי להבהיר את הדברים מוכרחים אנו לסקור בקצרה כמה מהשיטות העיקריות בסוגייה, ולו באופן חלקי, תוך מתן דגש לשאלת תוקף קידושי הקראים. נציין כי בעניינם של הקראים הוכאו מספר תשובות יסודיות בדור הקודם, ביניהן תשובותיהם המופלאות של הראשון לציון הגר"ע יוסף זצ"ל (יבי"א ח"ה, סימן יב) וה"צ"ץ אליעזר" (ח"ה, סימן טז), אשר חלקו ביניהם לדינא.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

א. מיהם הקראים

קודם שנבוא אל העיון, נזכיר את דברי המהר"ל (תפארת ישראל פרק ס"ט) שהעיר על הכינוי "קראים", וז"ל:

"קצת עיוורי השכל, כמו כתות צדוק ובייתוס, שחלקו על התורה שבעל פה, והם נקראים בלשון בני אדם 'קראים'. אף כי שם הזה אין ראוי להם, כי לא נמצא שם זה להם לא במשנה ולא בגמרא, כי אין יקראו 'קראים' כאילו הם מקיימים המקרא, ודבר זה אינו. וכי פירוש המקרא (ויקרא כ"ג, ט"ו) "וספרתם לכם ממחרת השבת", ממחרת שבת בראשית, וכיוצא בזה. ואם כן מה שנקראים בשם 'קראים', זהו מפני שהם מודים במקרא, אבל בודאי אינם מקיימים המקרא שניתן מסיני. אם כן גם כן האומות מודים במקרא, ויהיה להם שם קראים. ואם אתה אומר שאין ראויים האומות לזה השם, מפני שאינם מקיימים המקרא, הרי גם אלו הכתות אינם מקיימים המקרא. ולפיכך אינם ראויים לשם 'קראים' כלל, אבל שיקראו בשם כופרים בתורה שבעל פה. וכן מנאם הרמב"ם ז"ל עם המינים הכופרים".

עוד נקדים סקירה היסטורית קצרה המתארת תולדותיה של עדה זו, כמובא בדברי ה"ציץ אליעזר" הנ"ל, וז"ל:

"כת הקראים נוצרה וקמה לרועץ מקרבנו בבחינה של מהרסיך ומחריביך ממך יצאו בערך מסביב לשנת ד' אלפים תקי"ב לבריאת עולם, כדכותב המאירי בפתיחתו למסכת אבות ובסוף ימיו [של רב אחא משבחה] הגיע הזמן לד' אלפים ותקי"ב שנה ואחריהם רב מרי הכהן ורב צמח ואחרים עמו, ובימיהם יצאו ב' מינים בעולם, ענן ושאל, וחברו ספרים כנגד התלמוד והטעו הרבה בני אדם עד שהוכר טעותם וכלה ענן וילך ושאל ירד ושאל ולא יעלה. ועיין גם בסדר הקבלה להראב"ד.

לפי דעת הרמב"ם והנוהרים אחריו לא היתה כת זאת אלא המשך לכתות הצדוקים והביתוסים שצצו עוד בזמן חכמי המשנה, והיתה זאת רק נסיון לשוב ולקום לתחיה כעבור דורות מספר. דבר זה נמצינו למדים בכמה מקומות מספרו הי"ד, וכך כותב גם מפורש בפירושו למשניות פ"א דאבות במשנת אנטיגנוס איש סוכו ומאז יצאו אלו הכתות רעות ויקראו באלו הארצות ר"ל מצרים קראים ושמותם אצל החכמים צדוקים וביתוסים והם אשר התחילו להשיב על הקבלה ולפרש כל הפסוקים כפי מה שיראה להם מבלתי שישמעו לחכם כלל הפך אמרו יתברך על פי התורה אשר יורוך ועל המשפט אשר יאמרו לך תעשה לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל, וכן כותב בסדר הקבלה להראב"ד כי אחר החורבן נדלדלו הצדוקין עד שעמד ענן וחזקם.

כת זאת המינין הנקראים קראים (לשון הרמב"ם בסה"מ עשה קנ"ג) אחזה במעשה אבותיה ורבותיה הרעים לנסות לחתור ולקעקע את בירת היהדות ולהפוך הקערה על פיה, להפר תורה - תורת ה"חיי - עולם" זו תורה שבע"פ, לקפד פתיל חיינו היא שלשלת הקבלה הבלתי מפותקת הנמשכת ונשזרת זה דור דור עד משרע"ה שקיבל תורה מסיני, ולנסות ליצור תורה חדשה אשר לא שערום אבותינו.

מטה רשע זה קם לתחיה עם ההכרזה המתועבת הידועה לשמצה ונרשמה בתולדות האומה לחרפות ולדראון עולם אשר עמד מיסדם ענן שנעשה זקן ממרא על פי ב"ד לבלתי שמוע אל השופטים (סדר הקבלה להראב"ד) והכריז עזבו דברי משנה ותלמוד ואני אעשה לכם תלמוד משלי (עיין סידור רב עמרם

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

גאון ח"א), וזממו זה הוציא לפועל בכדורתו מלכו חוקי רשע ומשפטים בל יחיו בהם, ותקן תלמוד של רשע ושל עול לעצמו (רע"ג שם) וחבר ספרים והעמיד תלמידים ובדה מלכו חקים לא טובים (סדר הקבלה להראב"ד), והזונים והתוהים אחריו קבלו עליהם במצח נחושה כחק ולא יעבור לקיים את עיקרי יסודי דבריו ודברי תלמידיו - מוריהם הסוררים - שבאו אחריו, בעקירת דברי תלמוד, וירשו גם את שנאתו הארסנית מלאת הרעל שלא ידעה גבול נגד חכמי ישראל מדור דור, אשר באה לידי ביטוי באמרתו השטנית המפורסמת מי יתן וכל חכמי ישראל היו בבטני והייתי חותך א"ע בחרב והיו מתים הם ואני, ויפרו ברית שבת ומילה, וישנו חק - החדש - והמועדים ויפרצו גבולות - עולם גדרי - העריות, וישבשו את דרכי התפלה, ויבדו מלבם ימי - חג - ואבל והפכו ימי פאר לימי אפר וימי אכל לימי גיל, ועוד כהנה וכהנה עשו בני עולה לענותינו בעינווי נפש במעשי להטיהם ותעתועיהם במגמת רשע וזדון לעקור נטוע ולחבל ולהשחית כל חלקה טובה בכרם בית ישראל, בכדי לאבד את דמות דיוקנו וצלם דמות תבניתו האמיתי.

ויהי הנקל בעיניהם להתפאר בפני בני הנכר כי שונה דתם מדת יתר בני ישראל ולא יחד כבודם בקהלם, ויטו אחרי דת מוחמד בקידוש החדש, ותהי זאת להם לראש מאויים ולחק בל יעבור להשמיץ בכל הזדמנות שהוא את דת ישראל סבא ולהבאיש את ריחם של נושאי דגלו.

ומפליא הדבר כי כת זאת חרצה בעצמה את גורלה כמו ידה, ויוציאו משפטם להיות מובדלים מקרב בית ישראל, ויפר ענן ראש עדתם לראשונה את האחוה ויקרא את ישראל לשני קרעים, ויאסור איסור על עדתו להתהלך עוד עם אחיהם ומלהתחתן כם ולאכול מזבחם, ומן היום ההוא והלאה נשאר בני עדתו כאברים מדולדלים ולא היה להם עוד חלק בנו ולא לנו חלק בהם.

גאוני וחכמי הדורות ברוח ד' אשר עליהם השכילו בכל הדורות לברור דרכי טיפול מתאימים כלפי אנשי כת זאת, לעמוד נגדם בשער להשיב מלחמה שעה, ללחום מלחמת ד' ותורתו השלימה, ולגדוע קרני הרשעים בכידודם המוחלט, וביחוד הגדילו לעשות רב סעדיה גאון ז"ל אשר יצא גם בחיבור מיוחד נגדם. והרמב"ם ז"ל, שני מאורות גדולים אלה בשמי היהדות יצאו נגדם במלחמת תנופה חזקה במלוא המרץ כשבתרמילם תשובות קולעות וחותכות, והצליחו למגר אותם מבלי שתהא להם עוד תקומה של ממש, צורף להם גם הבעל אבן עזרא אשר בזה ולעג לה ולאשיה באמרותיו השנונות וההגיוניות".

ב. שיטת האוסרים עליהם לבוא בקהל

לגבי אפשרות היתרם של הקראים לבוא בקהל, פסק הרמ"א (אה"ע ד, לז):

"הקראים אסור להתחתן בהם, וכולם הם ספק ממזרים, ואין מקבלים אותם אם רוצים לחזור (ב"י מצא כתוב בתשובת ר' שמשון)".

מקורו של הרמ"א הוא בתשובת רבינו שמשון (הובא בב"י, שם), וז"ל:

"שאלה: האם מותר להתחתן עם הקראים? תשובה: מאחר שהם כופרים בתורה שבעל פה, ומחללים כל המועדות, ואוכלים חמץ בפסח, ואוכלים ביום הכפורים, הרי שנינו בתורת כהנים (פר' אמור), מה ענין מועדות לשבת, ללמדך שכל המחלל מועדות כאילו חילל שבת, ושבת שקולה כנגד כל המצוות, ועוד שהם בועלי נדות (שאינן נשוחים טובלות במקוה כלל), ואוכלי נבלות וטרפות,

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ומאחר שהם עוברים על איסורי כריתות, וחייבי כריתות הם, וקי"ל (סנהדרין פ"א ע"ב) מי שלקה ושנה בחייבי כריתות מכניסין אותו לכיפה עד שתבקע כרסו, ואלו שנו ושילשו באולתם, כבר אמרו (בפסחים מ"ט ע"ב) שאסור לישא את בת עם הארץ, שהם שקץ ונשותיהם שרץ, ועל בנותיהם הוא אומר ארור שוכב עם כל בהמה. ועוד שקידושיהם מן התורה הם, וכמו שאמרו (יבמות מ"ז ע"ב) שאפי' ישראל משומד אם קידש קידושיו קידושין, וכשמגרשים אין מגרשין כדין תורה, ומשנים ממטבע שטבעו חכמים בגטין, ונישאות לאחרים בחיי בעליהן הראשונים, והבנים ממזרים מאשת איש".

לדבריו מאחר שיש תוקף לקידושיהם, בעוד שאינם מגרשים כראוי, נמצא שיש בהם חשש ממזרות. וכן ביאר הב"ש (סקס"ז) את דעת הרמ"א: "שמא יתערבו בישראל וישאו נשים וירבו ממזרים" וכעין זה כתב הט"ז.

מקור נוסף לדברי הרמ"א מובא בביאור הגר"א (שם, ס"ק קא) מהגמ' בקדושין (עה ע"א) דכותי לא ישא כותית וכו', והזכיר את דברי הרמב"ם (פ"ו מה' עבדים ה"ו) והשו"ע (יו"ד רסז, מז) שהשוו בין הכותים לצדוקים. כתב על כך ה"ציץ אליעזר" (שם) כי לפי זה יש לנו גילוי מפורש מהרמב"ם והב"י שדעתם ג"כ לאסור החיתון עם הקראים דומיא דדין כותים דזמן הקדום קודם שגזרו עליהם להיותם כעכו"ם גמורים.

ספק נוסף הנוגע לייחוסם נוגע לעצם יהדותם, מאחר שהם מקבלים גרים שלא עפ"י דיני התורה ומתערבים עמהם. ובציץ אליעזר (שם) כתב כי הגר"ח מבריסק ז"ל הגדיר את הקראים (בישיבת אסיפת רבנים גדולה שדנה בקשר לכך) בגדר של ספק ממזרים, וגם של ספק גוים מכיון שמקבלים גרים וגירות, ונשארים כמובן בגיותם, ומתערבים בהם.

על חומרת איסורם לבוא בקהל, ניתן ללמוד מדברי ה"שדי חמד" (כללים מערכת הב' סי' ל"ד אות ט"ו) שכתב כי שמע בצעירותו מעשה שארע בירושלים שהחכם הגדול שבקראים ביקש מחכמי ישראל שיקבלוהו לדת רבותינו הקדושים, והבטיח להקדיש כל נכסיו כי היה רכושו רב לכוללות עיר הקודש ולא נתנו און קשבת לבקשתו. עוד כתב כי בילדותו שמע או ראה באיזה ספר מעשה שהיה בשנים קדמוניות שנתוועדו חכמי ישראל לבקשת נכבד אחד מהקראים להסתפח בנחלת עבדי ה' לקבל תורה שבע"פ ואחר שנו"נ בדבר היתה חתימת דבריהם בלשון צחות: "הקראין אינן מתאחזין לעולם".

ובים של שלמה (קדושין פ"ד סי' י') כתב:

"ואני שמעתי שחכם גדול בארץ ישראל רצה להתיר את הקראים ונקצרה לו השעה מן השמים והלך לעולמו ולא נשא פנים לתורה ברוך המקום".

לגבי דינו של קראי שאינו מתגורר בין הקראים, עיין בתשובת הנודע ביהודה (מהדו"ק, אבה"ע סימן ה'), שהקל בדיעבד, והתירו בקהל, מטעם ד"כל דפריש מרובא פריש", עיי"ש.

ג. שיטת המתירים להם לבוא בקהל

בניגוד לשיטות הנ"ל, בתשובות הרדב"ז (ח"ד סי' רי"ט) כתב להתיר הקראים אם יקבלו דברי חבירות, לדבריו אין כל תוקף לקידושיהם, וממילא אין בהם חשש ממזרות, וז"ל:

"כל קידושיהם הם בעדים מהם שהם פסולי עדות, וכמו שכונסה כך פוטר, ואין לחוש אלא לדור הראשון, והיא חששא רחוקה, כי שמא אותם אשר נמשכו אחר צדוק וביתוס לא היו נשואים, ואת"ל שהיו נשואים שמא לא גירש אחד מהם את אשתו, ואת"ל גרש אחד מהם את אשתו שמא בעדים כשרים

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

[...] ואת"ל בעדים פסולים שמא לא נשאת לאחר, ואת"ל נשאת לאחר שמא לא ילדה ממנו ואת"ל שמא סריס או אילונית ילדה, ואת"ל ראוי להוליד ילדה שמא מתו בעודם קטנים ולא הגיעו לכלל בנים ואת"ל הגיעו לכלל בנים כל אחד מהנמצאים עתה יכול לומר איני מהם, וכל אחד מותר לבוא בקהל לבדו".

וכעין זה כתב גם בתשובותיו (ח"ז סימן ט), והביא שם מה"כפתור ופרח" שרבים מהצדוקים מתיידיים, וכמעשה שהיה סוף מחזור רס"ז מקהל גדול מהם שנתגירו ביום אחד במצרים ע"י הנגיד רבינו אברהם נר"ו, וכתב הרדב"ז כי נראה שהוא בנו של הרמב"ם ז"ל, ולא חשש וקבלם.

עיקר טענתו הינה שלא רק גירושיהם אינם נעשים כדין, אלא אף קידושיהם נעשים בפני פסולי עדות, שהם בכלל האפיקורסים והכופרים הפסולים לעדות (עיי' רמב"ם פ"א מעדות ה"י), ורק בדור הראשון שהיו מתי מעט, יתכן שנישאו בפני עדים כשרים. וכתב ה"אגרות משה" (אה"ע ח"א סימן פב, ענף יא) שאף אם נחשיב את בניהם כ"תינוקות שנשבו", עדיין אינם עדיפים מעכו"ם לענין הכשר עדות, דעל כל פנים אינם בכלל ישראל לעדות, "דאנוס אינו כמאן דעבד". אך הוסיף כי מסתבר שאינם נחשבים כנשבו בין העכו"ם, מאחר שנמצאים במקומות שיהודים כשרים מצויים, ורק בבחירת עצמם התפתו ללכת אחר הכופרים. עי"ש.

וביביע אומר (שם) הביא אף מהגאון מהריק"ש בשו"ת אהלי יעקב (סוף סי' לג) וז"ל:

"וכבר נעשה מעשה על ידינו לקרוב תחת כנפי השכינה על פי שלשה עמודי עולם, והם, הרב מהר"ר יעקב בי רב, ומהר"ר שמואל בן חכים הלוי, ומוריני הרדב"ז, וכמו שכתבתי בפסק שלי, וגם הוספנו עוד ראיות על היתר הקראים כשמקבלים עליהם דברי חברות, ועשינו אותן סניף לדברי רבותינו ז"ל".

ועיין בדברי היבי"א שהביא פוסקים נוספים הסוברים שהקראים פסולים לעדות, ואין קידושיהם קידושין, וממילא נשותיהם אינן צריכות גט, ואין חשש ממזרות כלל. ואם כן, ניתן להתיר הקראים מספק ספיקא, ספק שמא הלכה כפוסקים הללו, ואת"ל שהקראים כשרים לעדות (כדעת המהר"ש גאביוזון שהביאו היבי"א, שם), שמא האיש הזה שבפנינו לא היו באבותיו גירושין כלל, ואת"ל שהיו גירושין, שמא בגט כשר נתגרשו, עי"ש.

ובהמשך דבריו כתב:

"ובאמת שכל מה שדנו הפוסקים המחמירים לאסור את הקראים לבא בקהל, הוא מפני שחשבו שקידושיהם קידושין וגיטין אינו גט, אולם לאחר בדיקה בספרי הקראים מתברר שאין להם קידושין כלל. וכן כתב הגאון מהריק"ש בשו"ת אהלי יעקב (סי' לג דף סו ע"ב) וז"ל: ואני מעיד לפני בורא עולם, ששלחתי שני אנשים כשרים והגונים ולומדי תורה מבני בריתנו, וצויתם להכנס לשם כלאחר יד, ולהיות שבעלי החופה הקראים אהוביהם לא ירגישו על מה הם באים, והעידו בפני שלא אמרו שום לשון של קידושין כלל, אלא שהחתן נתן הכתובה ביד הכלה, ואמר לה הרי כתובתך בידך, ולא אמר יותר, אלא העומדים שם אמרו פסוקי ברכה לברכם. והנה ראיתי נוסח כתובותיהם, ואין בהם לשון קידושין כלל, באופן שאין שום חשש קידושין כלל, ואפי' אילו היו מקדשים כדת וכהלכה כבר ביארנו לעיל דלכ"ע הקראים פסולי עדות דאורייתא הם, והקידושין כמאן דליתנהו דמי. עכ"ל".

ובאמת שיש לבאר את טעם האוסרים את הקראים לבוא בקהל, הרי מסתברים דברי האומרים כי קידושיהם כלל אינם נעשים באופן המועיל, ועדיהם עדים פסולים. ונראה לבאר שעיקר הטעם אינו מחשש ממזרות, אלא כמובא בביאור הגר"א הנ"ל, שדימה את גדרם ההלכתי של הקראים

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

כשל הכותים. להבהרת הענין עיין בקונטרס "בני ישראל" (ירושלים תשכ"ב עמ' מ"ט), שם כתב הגר"ש רוזובסקי זצ"ל לגבי הכותים, וז"ל:

"ואכתי קשה למה לא דנו בכותים דין משפחה שנטמעה, וי"ל דבכותים לא רצו חכמים לדון דין משפחה שנטמעה, והיתה גזירה מיוחדת לאוסרם משום ספק ממזרים ולא לדון בהם דין משפחה שנטמעה, וכן מצאתי שכתב בתשובת "בשמים ראש" (סימן ר"ך) ב"כסא דהרסנא" שם, דהא דחשו חכמים גבי כותים משום ספק ממזר או עבד, התם דחכמים גזרו עליהם ועשו תקנה להבדיל הספחת הזה".

וא"כ איסורם אינו רק מחמת הספק, אלא יש לו תוקף של גזירה כללית. וכן ביחס לקראים (וכן באריכות בתחומין יח-כ בתשובותיהם של הגר"א בקשי דורון זצ"ל ויבלח"א הגר"א שרמן שליט"א, וכן בשו"ת היכל יצחק אה"ע א', י"ג).

אם נדקדק בתשובת רבינו שמשון נראה שבנימוקיו לאסור את הקראים הוא מאריך בתחילה לפרט את עובדת התרחקותם משמירת תורה ומצוות, ורק לאחר מכן מוסיף וכותב כי גירושיהם אינם גירושים, ובניהם ממזרים.

ממילא אפשר לבאר כי לדעת האוסרים, אף שיש מקום רב לומר שאין תוקף לקידושיהם כנ"ל, מכל מקום, עיקר פסולם לבוא בקהל הוא איסור עצמי, שחכמים הרחיקום, ואין זה רק מחמת ספק הממזרות שהשתרבב בייחוסם (ונפק"מ גם לשיטת הנוב"ה הנ"ל, שמסתמכת על כך שאיסורם אינו עצמי, אלא רק מחשש ממזרות. אך אם נבאר שחכמים הרחיקום, וכפי שמצינו לגבי הכותים, אזי אין לחלק בין קבוע לפירש, ויש לאוסרם בכל אופן שהוא, ועיין עוד בתחומין, שם).

מכל מקום, לאחר שהאריך ודן בכל צדדי הענין, הסיק הגרע"י זצ"ל (יבי"א, שם):

"המורם מכל האמור שיש מקום רב לקרב את הקראים, ולהתיר להם לישא בת ישראל, לאחר קבלת דברי חברות, והנכון לשלוח אותם תחלה אצל תלמיד חכם ירא שמים, ללמוד את עיקרי ההלכות של יסודות היהדות, כגון שבת ומועדי ישראל, ובפרט פסח וכיפור, וכן עניני הכשרות, וטהרת המשפחה, גם את הבחור וגם את הבחורה שעומדים להנשא זה לזה, כדי שידעו את הדרך אשר ילכו בה ואת המעשה אשר יעשו, וכן יש להטיל על הבחור ללכת אל בית הכנסת שלנו הסמוך למעונו, כדי שיתרגל בנוסחי תפלתינו ויתחזק בתורה ויראת שמים, ורק אח"כ יקבלוהו להשיאו אשה בת ישראל לאחר קבלת דברי חברות".

ד. האם יש להסתמך על עדים כשרים שנכחו בחתונת הקראים

בנדו"ד נישאו בני הזוג ברוב עם באולם שמחות ב[א'], ומן הסתם נכחו במקום מוזמנים שאינם נמנים על הקראים, וא"כ היה מקום לומר שאף שבכתובה שבפנינו חתומים עדים רבים פסולים, ביניהם מ"רבני הקראים" וקרובי משפחת החתן והכלה, עדיין יש מקום לתת תוקף לנישואים מחמת עדותם של האנשים הכשרים שנכחו במקום.

אמנם עיין ביבי"א (שם, אות ג) שכתב דלא מיבעיא לרשב"ם (ב"ב קיג, ע"ב) שעד המתכוון להעיד והוא פסול, מבטל עדות הכשרים הנמצאים שם, דפשיטא שהקראים הנמצאים במקום ומתכוונים להעיד מבטלים את עדות הכשרים, אלא אפילו לדעת התוס' (שם, קיד, ע"א ד"ה אבל), שהקשו דאם כן פסלתינהו לכל הקידושינ הנעשים ברוב עם, שיש בהם קרובים, ולכן כתבו שצריך שיתכונו להעיד והעידו, מכל מקום יודו בנדו"ד דאנן סהדי שהאנשים הכשרים ההולכים לחתונת

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

הקראים, אינם מתכוונים כלל להעיד בקידושי המכחישים והכופרים בתושב"ע, ואין הולכים שם אלא מפני דרכי שלום.

זאת ועוד, עיקר הסברא להחשיב את האנשים הכשרים כעידי הקידושין, ולא את הפסולים, היא עפ"י המובא באבני מילואים (סי' מב), בקצה"ח (סי' לו סק"ו) ובתשובת החתם סופר (ח"ג אבן העזר סימן ק), שאף במקום בו זימן הרב המסדר קידושין עד פסול, דעת החתן היא על העדים הכשרים (עיי' בפסק דינו בענין קידושין בפני עד פסול המשחק בקוביא). כל זה אינו שייך בחתונה קראית, שמסדר ה"קידושין" הינו "איש דת קראי", שיש לומר שעיקר כוונתם היתה דווקא על הקראים הנמצאים במקום, וכ"כ הגר"צ לוז בנדון דומה, בתיק מס' 1008762/1.

יתירה מכך, גם בנוסח הכתובה שהובאה בפנינו נכתב: "בא הבחור וכו' לפני הזקנים קהל היהודים הקראים [...] היו עלי עדים וכו'", ואם כן נוסח זה מתאר כי עדי הקידושין אותם מייחד החתן לצורך נישואיו הינם דווקא זקני הקראים, וא"כ אין לחשוש לכשרות הקידושין מצד צירופם של עדים כשרים אחרים הנמצאים בקהל האורחים.

לכן נראה בבירור שאין כל תוקף לנישואי הזוג שבפנינו, ומעיקר הדין אין כל צורך בסידור גט עבורם.

ה. האם יש לסדר גט לחומרא לאחר נישואים אזרחיים, נישואים רפורמיים ונישואי קראים אלא שיש מקום לדון אם ראוי לכתחילה לסדר גט עבורם, כמנהג בתי הדין המסדרים גט למי שנישאו בנישואים אזרחיים, אף שאין כל תוקף לנישואיהם.

ראש המדברים בשאלת הצורך בסידור גט לנישואים בנישואים אזרחיים, הוא הריב"ש (סימן ו) שנשאל אודות אשה מבנות האנוסים שנישאה לאחד מבני האנוסים, אלא שלא קידשה בעדים ולא נשאת לו בעשרה אלא על ידי עובדי כוכבים בחקות דתם וככהני במותם. וישבה בכיתו עמו כאשר לכל דבר בחזקת אישות והיו יודעים זה אנוסים רבים, ואף נתעברה ממנו, והלך האישה ההוא מעבר לים ולא יסף שוב אליה עוד.

בתחילה הביא את דברי המשנה בגיטין (פ' הזורק פא) לגבי המגרש את אשתו ולנה עמו בפונדקי, דלדעת ב"ה אם נתגרשה מן הנישואין צריכה הימנו גט שני. והסיקה הגמרא שהמשנה עוסקת בעידי יחוד, דלדעת ב"ה אמרינן הן הן עידי יחוד הן הן עידי ביאה.

עוד הזכיר מחלוקת הרמב"ם עם מקצת מהגאונים, ששורשה נעוץ במשנה ובגמ' הנ"ל, וז"ל הרמב"ם (פ"י מהלכות גירושין הי"ט):

"הורו מקצת הגאונים שכל אשה שתבעל בפני עדים צריכה גט, חזקה שאין אדם עושה בעילתו בעילת זנות [...] וכל הדברים האלו רחוקים הם בעיני עד מאד מדרכי ההוראה, ואין ראוי לסמוך עליהן, שלא אמרו חכמים חזקה זו אלא באשתו שגירשה בלבד או במקדש על תנאי ובעל סתם שהרי היא אשתו ובאשתו הוא שחזקתו שאינו עושה בעילתו בעילת זנות עד שיפרש שהיא בעילת זנות או שיפרש שעל תנאי הוא בועל"

בפנינו מחלוקת הרמב"ם עם מקצת הגאונים אם אומרים "חזקה אין אדם עושה בעילתו בעילת זנות" רק כשיש יסוד משמעותי להניח שמעוניין בנישואין, כגון באשתו שגירשה או במקדש על תנאי ובעל סתם, או שמא בכל זוג שחי כדרך איש ואשה.

כתב על כך הריב"ש:

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

"ואם יאמר האומר אפי' הרמב"ם (הלכות גרושין פרק י הלכה יט) ז"ל לא אמרה אלא בפנוי הבא על הפנויה בדרך מקרה, דכיון שלא פירש אמרינן דלא נתכוון לשם קידושין אלא לזנות בעלמא, אבל זה שנשאה והתנה עמה להיות אשתו ה"ל כמדובר עמה על עסקי קידושי' בשעה שנתייחד עמה ואין צריך לפרש דה"ל כמו שפי' ואמר לעידי יחוד דדעתו לבעול לשם קידושין. יש להשיב ולומר דאדרבה איפכא מסתברא דאפי' לדעת אותם הגאונים ז"ל שסוברין דבסתם אמרינן לשם קידושין בעל הכא בנדרן זה לא בעל לשם קידושין. דכיון שהתנו בנישואין בחקות העובדי ככבים ובבית במותם מפי הכומר הרי הוא כאילו פירשו שאין דעתם לשם קדושין כדת משה ויהודית אלא בדרכי עובדי ככבים שאינן בתורת קדושין וגיטין. וא"כ אינה כנשואה אלא שהיא אצלו כמו פלגש בלא כתובה וקדושין [...] והראב"ד ז"ל כתב שדברי אותן הגאונים קיימין במוחזקין בכשרות שחזקה לא יתפרצו בפני עדים לזנות אבל בחשודין בפריצות עריות אין חוששין לקדושין. וכ"כ הרמב"ם ז"ל [...] ובנדרן זה ודאי אין לך פרוצין יותר מאלו ההולכים ברצון נפשם לפני עבודת כוכבים להשתחות שם ומעשיהם מוכיחים בפריצותם ובקלותם".

לדברי הריב"ש, לא מיבעיא לשיטת הרמב"ם, אלא אפילו לדעת מקצת הגאונים שהחמירו להצריך גט היכן שנתייחדו בפני עדים, אין לחוש במקום בו נישאו עפ"י חוקות העכו"ם, שמאחר שגילו דעתם שאינם מתכוונים להתקדש כדמו"י, לכו"ע אינם נחשבים נשואים, ובפרט באנשים פרוצים באיסורים, שאין אומרים לגבם את החזקה ד"אין אדם עושה בעילתו בעילת זנות".

וכן פסק השו"ע (אה"ע קמט, ו) והרמ"א (אה"ע כו, א), ועיין בח"מ (שם, סק"ג).

אמנם עיין באור שמח (פ"י מהלכות גירושין ה"ט) שדייק מלשון הזהב של הרמב"ם שאבן הבוחן בשאלה אם כוונתו לבעילת זנות או לשם אישות, אינה אם מדובר באדם החושש מאיסור בעילת זנות או לא, אלא האם יש יסוד סביר להניח שבעילתו היא לשם אישות, כמו באשתו שגירשה וחזר ובה עליה, שמן הסתם רוצה להחזירה אליו שתהיה אשתו, וז"ל:

"והמכוון מדברי רבינו דלא מן חומר האיסור דבעילת זנות אמרו חזקה זו, רק באשתו אמרינן דמתחרט על הגט, או בועל שלא לשם תנאי, אבל לומר מחזקה דעושה אזיקים על צוארו לומר שמקדש אשה דעלמא, זה לא אמרינן... ולפי דברי רבינו נראה ברור דאף אם היתה נדה ג"כ אמרו דלשם קדושין בעיל, כיון דלאו משום חומר האיסור, רק שרצונו לחזור ולהתקשר עמה שתהיה אשתו, וחוזר בו מהגט. וכיון דבנדה תופסין הקדושין, ודאי לשם קדושין בעיל. ואם כי הריב"ש (בסימן ו) כתב והיתה בחזקת נדה כו', ואם לאיסור כרת התירו בביאתו איך יחוש לאיסור קל דפנויה. זה לדברי הגאונים דאפילו בפנויה דעלמא אמרו חזקה אין אדם עושה בעילתו בעילת זנות, והוא משום חומר איסור דפנויה, והיכי דמצי למיעבד היתרא לא שביק ואכיל איסורא, אז יתכן לומר כן, כיון דעבר על איסור חמור תו לא איכפת ליה במה דפש איסורא דזנות. אבל לשיטת רבינו דהוא ענין אחר אין כאן מקום לסברא זו, ודוק".

והקשה מו"ר הגר"ש ישראלי זצ"ל (חוות בנימין ח"ב, סימן נה) על כך:

"ולכאורה דבריו אינם מובנים, שמאחר שלא איכפת לו באיסור, א"כ גם אם רצונו לחזור ולהתקשר עמה, משום מה זה צריך להיות דוקא ע"י קידושין כדמו"י, והרי הוא מזלזל בתורת משה, ואיסוריה אינם אסורים בעיניו, א"כ למה יקפיד על הקידושין דוקא שיהיו כרת וכדין".

ונראה שאכן דעת האור שמח שכוונה לשם אישות אינה מצד רצונם בקידושין כדמו"י, אלא מצד קנין האישות שבדבר, שיהיו מיוחדים זל"ז ולא לאחרים, וזה יתכן גם במי שאינו מקפיד על

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

איסורי תורה. הבנה זו התחדדה בדור הקודם ע"י הגר"א הענקין זצ"ל, והוזכרה מספר פעמים ב"אגרות משה", (אבן העזר ח"א סימן עד), וז"ל:

"והנה ידדי הגאון ר' יוסף אליהו הענקין שליט"א בספרו פירושי איברא האריך לבאר שליכא דין בקידושין שיתכוונו לקידושי מצות תורה אלא בזה שאשה זו לקח שתהיה לו לאשה הוא הכוונה לקנין אישות שצריך, ולכן אף שלא היה מעשה קנין בשעה שהכניסה לביתו ע"ד כך, אבל כיון שידוע שהוא לנישואין מאחר דנשאה בערכאות מועילה לענין זה שהביאות דאח"כ הם ביאות דקנין ולכן אין חלוק בין אסורה לו או מותרת לו ובין כשר לפרוץ, בכה"ג שידעין שלאשה זו לקח לאישות".

אולם רוב הפוסקים חלקו על כך, ביניהם עיין שו"ת מהר"ם שיק (אבן העזר סימן כא), בית יצחק (אה"ע ח"א, כט, אות י), שו"ת בית זבול לגר"מ חרל"פ זצ"ל (ח"א סימן כז), חוות בנימין (שם), האג"מ (אה"ע ח"ד, נט), וכן מצינו מפורש ב"דבר אברהם" (ח"ג סימן כט) שהתייחס לדברי הגר"א הענקין זצ"ל, וז"ל:

"ובמה שהזכיר כת"ר משם חכ"א בשע"צ דהא דפרוצים בעריות אין להם חזקה זו הוא דוקא כשאין הוכחה דנחית לשם אישות אבל בבא בקשר אישות להיות כאשתו לכל דבר ודרים יחד הוי כמו שפירשו מתחלה שתחול האישות אח"כ באיזה ביאה שתהי', הנה ראיתי למי מהמחמירין (כמדומני הרה"ג הענקין נ"י מניוירק) שהסביר לה ביתר פשטות דהרי את אשתי הוא לשון מעליא של קדושין וכיון דאנן סהדי שנושאה ומתייחד עמה לשם אישות תמידית הרי זה מין קדושין ממש. (ויותר מזה אני חושב דאין אנו צריכין כלל לומר דקדשה בביאה, דע"ז י"ל כמ"ש השאג"א שאינם יודעים כלל דמתקדשת בביאה ומכש"כ הצעירים שבימינו, אלא דמכניסה לביתו לאישות קבועה ה"ז חופה וספקא דדינא הוא אם הלכה כמ"ד דחופה קונה (שו"ע אה"ע סי' כ"ו ס"ב) ובזה יש לדון יותר דהיינו אישות והיינו כאמירה לאישות והיינו קנינה). אבל תיוהא קא חזינא בה, דאף דמכווני לשם אישות לאו לאישות כדמו"י מכווני אלא לאישות כחוק האזרחי שקשר האישות שביניהם יתפרד ע"י כח השופט וכו' שלא כדיני אישות כדמו"י ואישות כזו לא מהניא להתהפך לאישות כדמו"י. ומזה תשובה נמי למה שרצו קצת לומר דחזקה דאבב"ז אינו משום האיסור אלא ענין טבעי לאדם וממילא גם הפורשים מדת אין אדם עושה בב"ז אלא מכווני לאישות ולהאמור אין זה מחייב כלל כיון דלאישות ממין אחר קא מכווני.

מכל מקום, בשל חומר איסור אשת איש, וכדי לצאת ידי שיטת האור שמח בדעת הרמב"ם, וסברת הגר"א הענקין זצ"ל, מנהג בתי הדין להצריך לכתחילה גט פיטורין אף בנישואין אזרחיים (ראה יבי"א ח"ו אה"ע, סוף אות ג), אך במקום בו לא ניתן להשיג גט, ניתן להתיר האשה בשופי, וכ"כ האג"מ (ח"א, עד), וז"ל:

"ולכן אף שבאם אפשר להשיג גט פיטורין מהראוי להחמיר אף במופקרין לחוש לסברת הגר"א הענקין שליט"א מ"מ באי אפשר להשיג גט ממנו שאין יודעין היכן הוא יש להתירה".

אולם המנהג הרווח הוא לחלק בין מי שנישאו בנישואים אזרחיים, לבין מי שנישאו בנישואין רפורמיים, בהם ישנה כוונה הפכית כנגד התורה, וכל חיי האישות שאח"כ הינם על דעת אינולת זו, שבכגון זה אין להצריך גט לחומרא, מה עוד שמתן גט לחומרא עלול לתת תוקף מסוים למעשיהם של הבאים לזייף את תורת משה, וכעין זה מצינו באגרות משה (אבן העזר ח"ד סימן נט), אף שדבריו אמורים הן ביחס לנישואי רפורמים, הן ביחס לנישואי ערכאות, וז"ל:

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

"אף אם נימא כסברת הגאון ר' יוסף אליהו הנקין זצ"ל שאפילו לאלו שאין חוששין לאיסור בעילת זנות כשלוקחין אשה לנישואין מתכוונין שתהא לו לאשה ולא לזונה, וחזקה זו איכא אף לרשעים וכופרים וקנין קידושין הוא גם כשמתכוין לאישות בעלמא אף כשאין לו כוונה לקנין התורה במצות לקיחת אשה בקידושין מאחר שהוא והיא רוצים באישות לא לזנות היא מעשה הביאה בה מעשה קנין והוא החזקה גם לרשעים על אשה זו שרוצה בביאת אישות שהוא ממילא קנין, נמי לא שייך זה אלא בלא עשו כלל מעשה קנין קידושין. אבל באלו שנתקדשו אצל רעפארמער ראביי הרי הם מחזיקין זה לקנין על הנישואין שממילא הוא בועל אח"כ אדעתא דקידושין הראשונים שלא היו כלום, ואף בנתקדשו אצל ערכאות המדינה נמי הרי מחזיקין זה לקנין קידושין ואדעתא דקנין זה הוא בועל, ול"ד לרשעים יחידים שהיו נמצאין בעירות שהעיקר היו שם אנשים כשרים שאינו יודע ששייך עוד מעשה נישואין לבד זה דרב העיר דלכן כשהיה רשע שלא רצה לישא אשה בקנין תורה הביאה לביתו בלא קנין, שבהו שייך לומר שכיון שעכ"פ אשה זו נשא לחיות עמה חיי אישות בשם אשה ולא בשם זונה נעשית בהכרח קנויה לו במעשה הביאה אבל אלו שעשו מעשה הנישואין אצל רעפארמער ואצל ערכאות ה"ז הוא מעשה קנין קידושין שאינם כלום ואדעתא דקידושין אלו הוא בועל והוי זה כמקדש בדבר שהיה סבור ששווה פרוטה ונמצא שלא היה שו"פ".

תבנא לדינא, לכאורה בענין נישואי הקראים הנעשים שלא כדת משה וישראל, ומצהירים על עצמם שכל המקדש אצלם "לאו אדעתא דרבנן מקדש", אם כן שווים הם בכך לנישואי הרפורמיים, ואין כל מקום להצריך גט אף לכתחילה, כאשר כל חיי האישות של בני הזוג נעשים על דעת איולת הראשונה.

אולם בנדו"ד בו עסקינן בבני זוג שהוריהם קראים, אך הם העידו על עצמם כי אינם נוהגים בפועל כמנהגי הקראים, ואינם פוקדים את בית הכנסת הקראי, ואף העלו את בנם לתורה כבר המצווה בבית כנסת רגיל, יש מקום לומר שאף שנישאו ע"י "איש דת קראי", עשו זאת כ"תינוקות שנשבו", ולא מתוך רצון לייסד את קשר האישות ביניהם באמצעות "טקס קראי" דווקא, ויש מקום לסברה שחיי הזוגיות שביניהם התכוונו לקשר מחייב של אישות, ועל כן אם ניתן, ובפרט כאשר מפצירים בפנינו כבנדו"ד, יש לסדר להם גט פיטורין לחומרא. ועיין בתשובתו המקיפה של הגרי"מ חרל"פ בענין נישואים אזרחיים (בית זבול, ח"א סימן כז), שחותם דבריו:

"ולמעשה צריך המורה לעיין היטב בטיב המקדש והמקודשת, ולאו כל אפין שוין". ע"ש.

נציין כמובן שאין בכך כדי לתת כל שהוא תוקף ל"טקס הנישואין" שנערך להם, ואין בדבר כדי להכניס ראשנו בין ההרים הרמים ולהביע עמדה בדבר ייחוסם, בפרט כאשר אין הדבר נצרך לעת עתה.

מסקנה

מעיקר הדין, אין כל צורך בגט פיטורין על מנת להפקיע את נישואי הצדדים, מאחר שנישואיהם נערכו ע"י איש דת קראי בטקס קראי, בנוכחות עדים פסולים, כאשר בנוסח הכתובה מצוין בפירוש שהחתן פונה לקהל היהודים הקראים שהם יהיו העדים. עם זאת, בנדון דנן בו הצדדים מבקשים מביה"ד שיסדר עבורם גט, ובשל העובדה שביה"ד התרשם כי אינם מחזיקים היום במנהגי הקראים, יש מקום להיענות לבקשתם, ולסדר "גט לחומרא", כנהוג בנישואין אזרחיים. ויש לשקול כל מקרה לפני נסיבותיו.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

מותר לפרסום לאחר השמטת פרטים מזהים.

ניתן ביום ג' בתשרי התשפ"ג (28/09/2022).

הרב אברהם צבי גאופטמן

עותק זה עשוי להכיל שינויי ותיקוני עריכה